

УДК 37.013:780.614.131/(477)«20»

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.76.19>

Коваленко А. С.

РОЗВИТОК МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ ГІТАРНОГО МИСТЕЦТВА)

Здійснено аналіз проблем розвитку гітарної освіти в Україні на початку ХХІ століття із застосуванням методу історико-педагогічного аналізу та системного підходу. Розглянуто наукові праці провідних учених галузі, проаналізовано нормативні документи й інтерв'ю авторитетних музикантів.

Зазначено наявні проблеми, які заважають оновленню або доповненню складу педагогічних та науково-педагогічних працівників у закладах освіти молодими фахівцями; у здобувачів вищої освіти спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» відведено незбалансовану кількість годин на вивчення фахових і загальноосвітніх дисциплін, репертуар гітаристів недостатньо наповнений якісними творами українських композиторів, у структурах музичної та музично-педагогічної освіти відсутній «Гітарний оркестр» для вивчення обширного гітарного репертуару. Визначено, що відкритим питанням залишається проблема вибору на пряму кар'єрного зростання для претендентів на посаду науково-педагогічного працівника спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» (здобуття ступеня доктора філософії чи освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва); у здобувачів освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва відсутня посада для їх реалізації; нерівноцінними є «Свідоцтво про закінчення асистентури-стажування» та «Сертифікат про закінчення асистентури-стажування».

Обґрунтовано, що витрати на освіту та культуру є пріоритетом для країн, які прагнуть до самоідентифікації та розвитку. Установлено, що в Україні не достатньо виконавців-гітаристів із науковим ступенем, існуючі – поєднують практичну, педагогічну та наукову діяльність. Узагальнено, що в умовах відсутності якісної комп'ютерної техніки та високошвидкісного інтернету проведення результативних фахових дистанційних занять є загрозою для розвитку вітчизняної гітарної освіти.

Ключові слова: музична освіта, спеціальність 025 «Музичне мистецтво», музично-педагогічна освіта, спеціальність 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)», гітарне мистецтво, гітарна освіта, кар'єрне зростання для науково-педагогічних працівників, дистанційне навчання у класі гітари.

Друга половина ХХ ст. в Україні ознаменувалася поширенням гітарного мистецтва у структурі музичної та музично-педагогічної освіти. Гітарна складова частина мала низку нерозв'язаних проблем, які потребували вирішення з набуттям Україною незалежності, проте на початку третього тисячоліття з'явилися нові виклики та труднощі, поєднання яких створило загрозу зниження професійного рівня гітарного виконавства та педагогіки в Україні. Проблема становлення української гітарної освіти перебувала в центрі уваги вітчизняних науковців – представників музичної педагогіки та мистецтвознавства. Різні аспекти розвитку гітарної освіти України висвітлювалися в наукових працях таких дослідників, як: М. Михайленко [5], В. Паламарчук [7], В. Сологуб [10], О. Хорошавіна [11] та інші. Проте аналіз наукових праць зазначених дослідників дозволяє констатувати, що проблеми розвитку гітарної освіти України на початку ХХІ ст. існують і потребують розв'язання.

Метою статті є виявлення й аналіз проблем розвитку гітарної освіти України на початку ХХІ століття.

На межі ХХ–ХХІ ст. збільшилася кількість випускників закладів вищої освіти у сфері гітарного мистецтва, які могли б стати педагогічними та науково-педагогічними працівниками, проте залишаються дві суттєві проблеми, які заважають оновленню або доповненню складу фахівців у закладах освіти. Перша – це небажання керівників закладів освіти приймати на роботу випускника ЗВО, якщо дисципліни, пов'язані з гітарним мистецтвом, уже викладає якийсь працівник (незважаючи на те, що це може бути викладач іншого музичного інструмента). Друга – низька заробітна плата педагогічних та науково-педагогічних працівників, які працюють у державних закладах освіти.

Перед молодими майбутніми педагогічними або науково-педагогічними працівниками спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» стоїть декілька основних завдань: забезпечення своїх базових потреб, купівля нового музичного інструмента, планування кар'єрного зростання тощо. Проте, зважаючи всі обставини, молодий фахівець постає перед вибором: погоджуватися на мінімальну бюджетну заробітну плату з обов'язковим фінансовим інвестуванням для кар'єрного зростання або змінити професію й у приватній структурі претендувати на вищу заробітну плату. Ще один сценарій – це знайти педагогічну роботу за спеціальністю «Музичне мистецтво» за кордоном і, готуючи лауреатів міжнародних конкурсів, підвищувати імідж обраної ним країни на міжнародній арені.

Нерозв'язаними залишаються проблеми підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 025 «Музичне мистецтво».

У Стандарті вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (чинний із 24 травня 2019 р.) зазначено, що, «вра-

ховуючи специфічні особливості підготовки бакалаврів музичного мистецтва за різними спеціалізаціями, мінімум 50 % обсягу освітньої програми має бути спрямовано на забезпечення загальних та спеціальних (фахових) компетентностей» [2, с. 13]. Проте від здобувачів вищої освіти зазначеного рівня можна почути думку про те, що їхній розклад перевантажений великою кількістю загальних дисциплін, і це заважає формувати фахові компетентності.

Станом на вересень 2020 р. для здобувачів вищої освіти спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» ще є актуальними проблеми, пов'язані з недостатньою якістю творів українських композиторів у репертуарі гітаристів (пропонуємо два напрями для їх розв'язання: створення нових композицій і дослідження маловідомих творів авторів минулого); з відсутністю у структурах музичної та музично-педагогічної освіти музичного колективу («Гітарний оркестр») для вдосконалення ансамблево-оркестрових навичок і вивчення гітарного репертуару (помітними є зусилля В. Доценка, В. Сологуб і О. Хорошавіної в її подоланні) тощо.

Відкритим питанням залишається проблема вибору напрямку кар'єрного зростання для претендентів на посаду науково-педагогічного працівника спеціальності 025 «Музичне мистецтво». Чинним залишається право на здобуття ступеня доктора філософії як альтернатива (із 24 жовтня 2018 р.) – право на здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва. Розглянемо новий варіант більш детально.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 865 від 24 жовтня 2018 р. «Про затвердження Порядку здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні», особа має право здобувати освітньо-творчий ступінь доктора мистецтва у творчій аспірантурі, і нормативний строк її підготовки за цим ступенем становить три роки [9]. Першим етапом здобуття вищезазначеного ступеня є асистентура-стажування (термін навчання становить один рік), другий етап – аспірантура (термін навчання становить два роки). У разі успішного проходження цих двох етапів здобувач публічно захищає творчий мистецький проєкт на засіданні ради, склад якої формується з діячів мистецтв відповідно до спеціалізації та науковців [9].

Відкритим залишається питання зі здобувачами, які закінчили асистентуру-стажування до 2018 р. Їм не дозволяють вийти на публічний захист творчого мистецького проєкту для отримання освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва, тому що вони не закінчили освітньо-творчої програми, яка була складена після 2018 р. Але найбільш прикрим є той факт, що їхнє трирічне навчання в асистентурі-стажуванні не можна автоматично прирівняти до першого етапу здобуття вищезазначеного ступеня (асистентури-стажування, термін навчання якої становить один рік). Сподіваємося, що ця технічна неточність буде усунена найближчим часом і «Свідоцтво про закінчення асистентури-стажування» прирівняють до «Сертифіката про закінчення асистентури-стажування».

Розуміємо, що розроблення альтернативного освітньо-творчого ступеня має на меті збереження надзвичайно цінних практичних (виконавські) компетентностей музикантів, які здобувалися багаторічними та щоденними зусиллями (музична школа – 8 років, музичний коледж – 4 роки, музична академія – 5,5 років та, за бажанням, асистентура-стажування – 3 роки), а втрачаються дуже швидко.

Ще одне питання, яке виникає у здобувачів освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва: на яку посаду вони будуть претендувати після завершення навчання? Нами не виявлено постанови Кабінету Міністрів України про створення нової посади у ЗВО для осіб, які здобули освітньо-творчий ступінь доктора мистецтва, та переліку завдань, які має розв'язувати такий працівник. На противагу посаді науково-педагогічного працівника у ЗВО пропонуємо створити нову – освітньо-творчий працівник (або творчо-педагогічний працівник, чи артистично-педагогічний працівник).

Прикладом у контексті оновлення матеріальної бази для підготовки музикантів є зусилля ректора Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової, народного артиста України, кандидата мистецтвознавства, професора О. Олійника, який зауважив в ефірі телепрограми «Ні слова про політику»: «Чим вищий гатунок інструмента, тим краще можна навчити <...> Ми купили власним коштом 7 роялів, але один із них – Steinway & Sons найвищого класу «D», на якому грають 99 % найкращих піаністів світу, він коштує майже 6 000 000 грн <...> Ми пройшли міжнародний тендер, завдячуючи нашому юристу та тендерному комітету <...> Крім роялів, ми ще купили найвищого гатунку марімбу, комплект литавр (5 шт.), бас-кларнет <...> Це вперше за столітню історію консерваторії ми придбали такого рівня музичні інструменти» [6].

Не викликає сумнівів, що витрати на освіту та культуру є пріоритетом для країн, які прагнуть до самоідентифікації та розвитку. Президент України Володимир Зеленський 9 березня 2020 р. під час участі в церемонії вручення Національної премії імені Тараса Шевченка нагадав слова Вінстона Черчилля, коли під час Другої світової війни один із міністрів запропонував збільшити видатки на оборону коштом фінансування культури: «На це Вінстон Черчилль відповів: «А за що ми тоді воюємо?» <...> Шановні українці, ми воюємо за нашу державу, за нашу культуру. Бо культура – це і є держава, це і є наш народ», – наголосив Володимир Зеленський [4].

Ю. Дикий в онлайн-статті «Напівнаука та її музичний успіх» (2004 р.) зауважив, що «для гуманітарної науки та її галузі – мистецтвознавства це вже не тенденція, це очевидний факт <...> справжні музиканти-творці, тобто музиканти-практики (зрозуміло, яскраві особистості), у силу специфіки діяльності та її багатокomпонентності працюють у надрезимі, надзусиллі, абсолютно непомітні державою» [1]. Із зазначеного

вище з'являється запитання: чи може музикант-викладач, який передусім має виконувати свою творчу місію, займатися науковою діяльністю та поєднувати це так, щоби зазначені види діяльності не втратили в якості?

У результаті проведеного аналізу кількості фахівців спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» (станом на вересень 2020 р.), які мають науковий ступінь та займаються практичною (виконавською) діяльністю у сфері гітарного мистецтва (на високому професійному рівні беруть участь у концертах, записують відео свого виконання музичних творів), ми виявили таких осіб: Т. Іванніков, доктор мистецтвознавства, доцент кафедри народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського; В. Сологуб, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»; В. Ткаченко, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри народних інструментів України Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського; А. Тихонравова, кандидат мистецтвознавства, солістка Харківської філармонії; О. Хорошавіна, кандидат мистецтвознавства, в. о. доцента кафедри народних інструментів Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової.

Отже, підсумовуючи проблему поєднання наукової, педагогічної та практичної (виконавської) діяльності спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)», зазначимо, що є незначна кількість фахівців у сфері гітарного мистецтва, які успішно поєднують ці види діяльності, проте це радше виняток, ніж закономірність.

Серйозним викликом для розвитку гітарної освіти України було запровадження дистанційного навчання із 12 березня 2020 р. В умовах відсутності якісної комп'ютерної техніки та високошвидкісного інтернету це стало загрозою для розвитку вітчизняної гітарної освіти. На нашу думку, ця проблема є надзвичайно складною та потребує окремого, більш детального аналізу.

Висновки. Історіографічний аналіз джерельної бази дослідження дозволив виявити, що існують частково розв'язані проблеми розвитку гітарної освіти України на початку XXI ст., пов'язані з підготовкою здобувачів вищої освіти спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» (недостатня кількість якісних творів українських композиторів у репертуарі гітаристів, відсутність у структурі музичної та музично-педагогічної освіти «Гітарного оркестра» тощо), з оновленням або доповненням складу працівників молодими фахівцями спеціальностей 025 «Музичне мистецтво» та 014.13 «Середня освіта (Музичне мистецтво)» у закладах освіти. Досі не вирішені проблеми, пов'язані із плануванням кар'єрного зростання (для науково-педагогічних працівників), з нерівноцінністю «Свідчення про закінчення асистентури-стажування» і «Сертифіката про закінчення асистентури-стажування», з відсутністю посади та завдань у закладах вищої освіти для здобувачів освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва, з малою кількістю в Україні виконавців-гітаристів із науковим ступенем, з наявністю в учасників освітнього процесу якісної комп'ютерної техніки та високошвидкісного інтернету для проведення дистанційного навчання.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в дослідженні розвитку гітарної освіти в Україні в умовах дистанційного навчання.

Використана література:

1. Дикий Ю. «Напівнаука» та її музичний успіх. *Зеркало неділи*. 2004. URL: https://zn.ua/ukr/ART/napivnauka_ta_yiyi_muzichniy_uspih.html (дата звернення: 31.09.2020).
2. ДСТУ 727:2019. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Чинний від 2019-05-24. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 17 с.
3. ДСТУ 368:2020. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для другого (магістерського) рівня вищої освіти. Чинний від 2020-03-04. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2020. 14 с.
4. Зеленський В. Культура – це і є держава, це і є народ. 2020. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-navtuchenni-nacionalnoyi-premiyi-imeni-tarasa-she-60093> (дата звернення: 30.08.2020).
5. Михайленко М. Проблеми популярного інструмента. *Музика : журнал з питань музичної культури*. 1982. № 5 (221). С. 25.
6. Олійник О. Ні слова про політику. Представлення нового концертного рояля Steinway & sons. 2019. URL: <http://odma.edu.ua/news/3817> (дата звернення: 30.08.2020).
7. Паламарчук В. Деякі проблеми адаптації практики сучасної західноєвропейської гітарної освіти в українській музичній педагогіці. *Історія, теорія та практика музично-естетичного виховання : збірник статей* : матеріали Шостого всеукраїнського науково-практичного семінару, присвяченого 50-річному ювілею музично-педагогічного факультету, м. Дрогобич, 6 квітня 2012 р. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2012. С. 87–95.
8. Про затвердження Порядку здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні : постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 865, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 89 від 12 лютого 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-2018-p#n12> (дата звернення: 30.08.2020).
9. Сологуб В. Формування професійної готовності майбутнього вчителя музики до самостійного вивчення інструментальних творів : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Миколаїв, 2012. 234 с.
10. Хорошавіна О. Творча особистість Уроша Дойчиновича в контексті сучасного гітарного мистецтва : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03. Одеса, 2017. 196 с.

References:

1. Dykyi, Yu. B. (2004) «Napivnauka» ta yii muzychnyi uspikh [«Semi-science» and its musical success]. Kyiv. URL: https://zn.ua/ukr/ART/napivnauka_ta_yiyi_muzichnyi_uspik.html [in Russian].
2. DSTU 727:2019. (2019). Standart vyshchoyi osvity za spetsial'nisty 025 «Muzychne mystetstvo» haluzi znan' 02 «Kul'tura i mystetstvo» dlya pershoho (bakalavrs'koho) rivnya vyshchoyi osvity [Standard of higher education in the specialty 025 «Musical art» in the field of knowledge 02 «Culture and art» for the first (bachelor's) level of higher education]. [Chynnyi vid 2019-05-24]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [in Ukrainian].
3. DSTU 368:2020. (2020). Standart vyshchoyi osvity za spetsial'nisty 025 «Muzychne mystetstvo» haluzi znan' 02 «Kul'tura i mystetstvo» dlya druhoho (mahisters'koho) rivnya vyshchoyi osvity [Standard of higher education in the specialty 025 «Musical art» in the field of knowledge 02 «Culture and art» for the second (master's) level of higher education]. [Chynnyi vid 2020-03-04]. Kyiv : Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [in Ukrainian].
4. Zelens'kyi, V. O. (2020). *Kul'tura – tse i ye derzhava, tse i ye narod*. [Culture is the state, it is the people]. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-na-vruchenni-nacionalnoyi-premiyi-imeni-tarasa-she-60093> (data zvernennia: 01.10.2020) [in Ukrainian].
5. Mykhajlenko, M. P. (1982). *Problemy populyarnoho instrumenta* [Problems of a popular tool]. *Muzika* [Music]. 5, 25–26. [in Ukrainian].
6. Oliinyk, O. L. (2019). Ni slova pro polityku. Predstavlennia novoho konsertnoho roialia «Steinway & sons» [Not a word about politics. Presentation of a new grand piano «Steinway & sons»]. Odessa. URL: <http://odma.edu.ua/news/3817> (data zvernennia: 01.10.2020) [in Ukrainian].
7. Palamarchuk, V. A. (2012). *Deyaki problemy adaptatsiyi praktyky suchasnoyi zakhidnoyevropeys'koyi hitarnoyi osvity v ukrayins'kyi muzychniy pedahohitsi* [Some problems of adaptation of the practice of modern Western European guitar education in Ukrainian music pedagogy]. *Istoriya, teoriya ta praktyka muzychno-estetychnoho vykhovannya: Zbirnyk statey* [History, theory and practice of music and aesthetic education: Collection of articles]. Materials of the sixth all-Ukrainian. scientific-practical family, dedicated. 50th anniversary of the Faculty of Music and Pedagogy (pp. 87–95). Drohobych : DDPU im. I. Franka. [in Ukrainian].
8. Pro zatverdzhennya Poryadku zdobuttya osvity o-tvorchoho stupenya doktora mystetstva ta navchannya v asystenturistazhuvanni [About approval of the Procedure for obtaining the educational and creative degree of Doctor of Arts and training in assistantship-internship]. (Decree 24 zhovtnya 2018 r. № 865. Iz zminamy, vnesenymy z'hidno z Postanovoyu Kab. Ministriv Ukrainy № 89 Decree 12.02.2020). Kyiv : Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/865-2018-p#n12> (data zvernennia: 01.10.2020). [in Ukrainian].
9. Solohub, V. D. (2012). Formuvannya profesiynoyi hotovnosti maybut'oho vchytelya muzyky do samostiynoho vyvchennya instrumental'nykh tvoriv [Formation of professional readiness of the future music teacher for independent study of instrumental works]. (Candidate's thesis, Mykolayiv). [in Ukrainian].
10. Khoroshavina, O. A. (2017). *Tvorcha osobystist' Urosha Doychynovycha u konteksti suchasnoho hitarnoho mystetstva* [Creative personality of Uros Doichynovych in the context of modern guitar art]. (Candidate's thesis, Odesa). [in Ukrainian].

Kovalenko A. S. Development of music education in Ukraine in the early twentieth century: historical and pedagogical analysis (on the example of guitar art)

The article analyzes the problems of guitar education in Ukraine at the beginning of the XXI century using the method of historical and pedagogical analysis and a systematic approach. Scientific works of leading researchers in this fields are investigated, normative documents and interviews of authoritative musicians are analyzed.

The existing problems that prevent young specialists from updating or supplementing into the pedagogical stuff of educational establishments are highlighted; applicants for higher education in specialties 025 «Musical Arts» and 014.13 «Secondary Education (Musical Arts)» are given an unbalanced number of hours to study professional and general education disciplines, the repertoire of guitarists is not sufficiently filled with qualitative works of the Ukrainian composers, in the structures of music and pedagogical education there is no «Guitar Orchestra» to improve ensemble and orchestral skills. It is determined that the problem of choosing the direction of career growth for applicants for the position of a scientific and pedagogical worker of specialties 025 «Musical Art» and 014.13 «Secondary Education (Musical Art)» (obtaining the degree of Doctor of Philosophy or educational and creative degree of Doctor of Arts) remains an open question; applicants for the degree of Doctor of Arts do not have a position for their implementation; «Attestation of internship completion» and «Certificate of internship completion» are unequal.

It is established that in Ukraine there are not enough performers-guitarists with a scientific degree, the existing ones combine practical, pedagogical and scientific activity. It is generalized that without computer equipment of high-quality and high-speed Internet, conducting of professional distance learning oriented only on results is a threat to the development of domestic guitar education.

Key words: music education, specialty 025 «Musical art», music and pedagogical education, specialty 014.13 «Secondary education (Musical art)», guitar art, guitar education, career growth for scientific and pedagogical workers, distance learning in guitar class.